

مركز جهانی علوم اسلامی

جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

بررسی آیات فقهی حج

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته فقه و معارف اسلامی

نگارش: سید حیدر رضا زیدی

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین جعفر یوسفی

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین سید محمد میر عماد

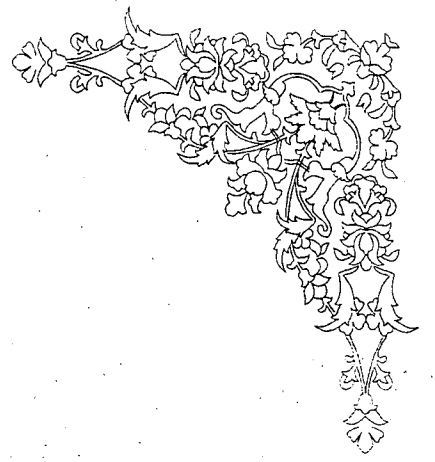
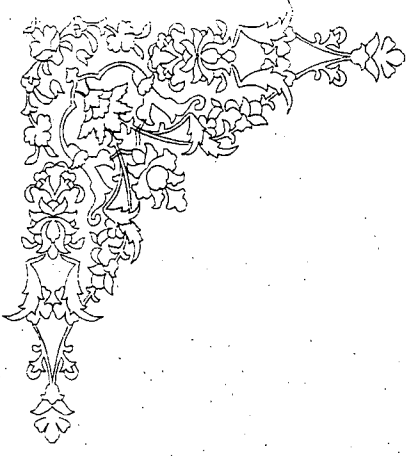
مرداد ۱۳۸۵

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی
شماره ثبت: ۸۳۸
تاریخ ثبت:

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

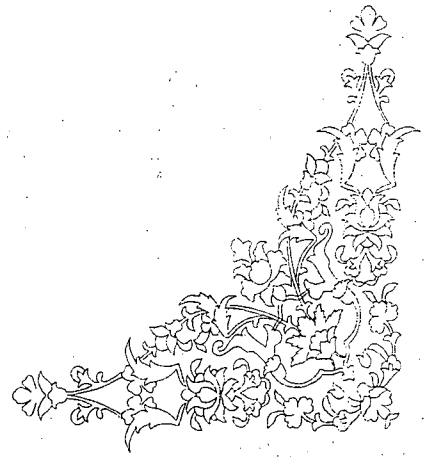
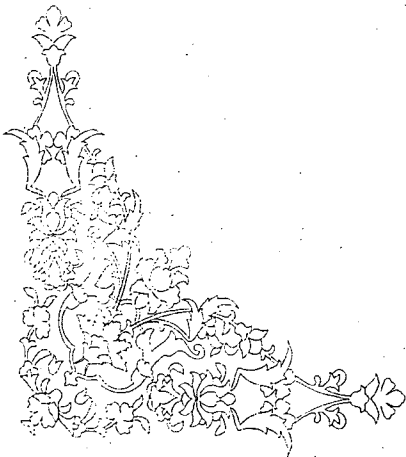
□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

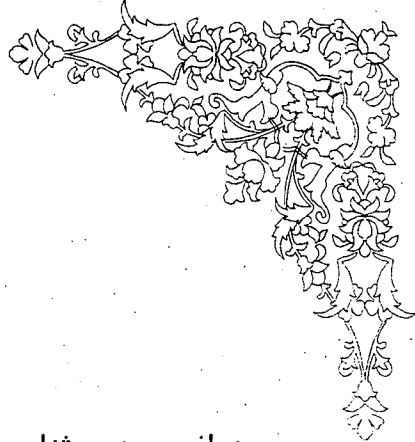
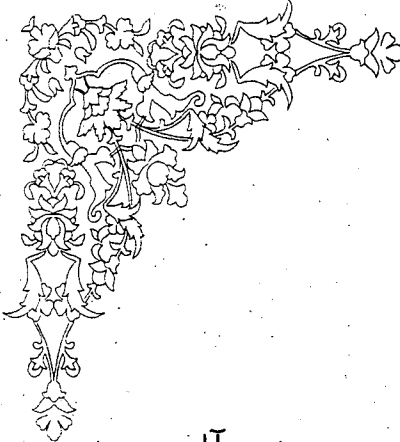
در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

الحمد لله الذي جعل الكعبة للناس قياما و البيت الحرام مثابة لهم و أمناً
و الصلاة و السلام على من علّم الناس مناسك الحج و ارشد الى معالمه و مآثره
بعد ما اندرس و على اله الذين هم عيبة علمه و موئل حلمه و خلفاؤه من بعده
صلاة دائمه

تقدیر و تشکر

بعد از حمد و ثناء پروردگار عالم و درود و سلام بر محمد و آل محمد (علیهم السلام) بر خودم لازم می‌دانم که تقدیر و تشکر کنم اولاً: از همه مسؤولان مرکز جهانی علوم اسلامی بالاخص مسؤولان مدرسه فقه و معارف بویژه مدیریت تحصیلات تکمیلی آقای طبسی که به بنده فرصت خاصی دادند تا این تحقیق را به پایان برسانم نیز تشکر می‌کنم از همه آقایان که در تدوین پایان نامه مرا یاری نمودند.

چنانچه حدیث داریم که فرمود «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» لذا من قدردانی و تشکر می‌کنم از استاد راهنما آقای یوسفی و از استاد مشاور آقای میرعماد که خیلی زحمت کشیدند و از اول تا آخر پایان نامه و تذکر فراوانی ارائه دادند و در تمامی مراحل تحقیق چه در زمینه فصل بندی و چه در ساختار فهرست و چه در نوشتار درست تحقیق؛ لذا مجدداً تشکر می‌کنم از استاد راهنما، استاد مشاور که واقعا اگر توجه خاص بر بنده نداشتند نمی‌توانستم این تحقیق درست را ارائه بدهم نیز تشکر می‌کنم از همسرمان که در این مدت خیلی زحمت کشیدند.

اهداء

این رساله ناچیز هدیه می‌کنم به دختر حبیب خدا حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) زوجه ولی خدا مادر حسنین، صدیقه‌ی شهیده، راضیه مرضیه،

حوراء انسیه تقیه‌ی نقیه، محدثه‌ی علیمه

درود و سلام ما بر تو ای ستمدیده و حقش غصب شده و فشار دیده

السلام علیک یا فاطمه بنت رسول الله و رحمہ الله و برکاته.

اللهم العن قاتلی فاطمه الزهراء سلام علیها.

شخصیتی که فضائلش آن قدر بالا هست که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

و سلم فرمود (الفاطمه امّ ابی‌ها) فاطمه مادر پدرش هست.

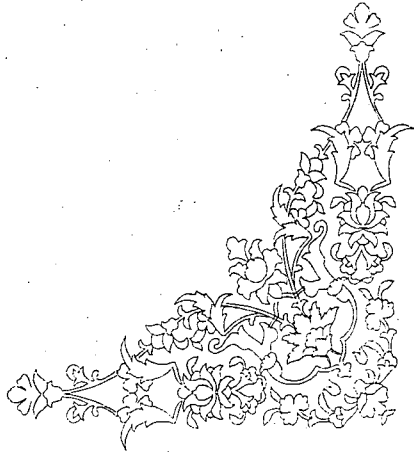
نیز امام حسن عسکری (ع) فرزند یازدهمش فرمود

«نحن حجه الله علی الخلق و فاطمه حجه علینا»

ما حجت ایم بر مخلوق خدا و فاطمه بر ما حجت‌اند.

امیدوارم که این هدیه پیشگاه کنیز خاصه خدا حضرت فاطمه زهرا سلام

علیها قبول گردد.

چکیده

بیش از سی آیه از آیات قرآن کریم به موضوع حج اختصاص دارد از جمله احکام و مطالبی که بصورت چکیده از قرآن کریم استفاده می شود به شرح ذیل می باشد:

حج یکی از شعائر خداوند بوده و کمتر عبادتی معادل آن می شود. مطابق آیات قرآن کریم وجوب حج از ضروریات فقه می باشد. مشروعیت حج از زمان آدم (ع) و حضرت ابراهیم (ع) بوده است در هنگام قربانی باید نام خدا را ببریم. اتمام حج بعد از دخول حرم یا قبل از دخول حرم واجب است. مطابق آیات قرآن، هیچ منافاتی بین انجام حج و گرفتن اجرت نیست لذا گرفتن اجرت در حج نیابتی صحیح می باشد و منافاتی با اخلاص در نیت ندارد. مطابق آیات قرآن از جمله ارکان حج، و وقوف به عرفات، وقوف به مشعر سعی، طواف و ... می باشد. وجوب بیتوته در منی نیز از آیات قرآن استفاده می شود. همچنین استحباب تکرار حج از قرآن کریم استفاده می شود. کشتن صید در حال احرام کفاره دارد البته مطابق آیه قرآن شکار و صید حیوان دریای جایز می باشد.

فلسفه وجوب حج مطابق آیات قرآن، نفع عموم مردم است. مطابق آیات قرآن کعبه جای امن است و کسی حق ندارد در آنجا بر کس دیگر ظلم کند و حد جاری کند. حتی اگر کافر پناه ببرد حق اجرای حد را نداریم.

با توجه به این که حج دارای ابعاد مختلف می باشد پیشنهاد می شود که محققین بعدی علاوه بر جنبه فقهی حج در سایر ابعاد حج مانند بعد سیاسی، اجتماعی، و ... مطالعاتی در قرآن کریم داشته باشند.

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۵	بخش اول: آشنایی با فضائل، و تعریف حج (آشنایی با کلیات).....
۶	فصل اول: فضیلت حج
۱۲	فصل دوم: تعریف حج.....
۱۲	گفتار اول: تعریف لغوی
۱۳	گفتار دوم: تعریف اصطلاحی
۱۵	بخش دوم: حج در قرآن کریم
۱۷	فصل اول: بررسی آیه ۹۶ آل عمران
۱۷	گفتار اول: بحث ادبی
۲۱	گفتار دوم: بحث تفسیری
۲۵	گفتار سوم: بحث فقهی و استدلالی
۲۸	فصل دوم: بررسی آیه ۹۷ آل عمران
۲۸	گفتار اول: بررسی صدر آیه ۹۷ آل عمران
۲۸	مبحث اول: بحث ادبی
۳۱	مبحث دوم: بحث تفسیری
۳۱	گفتار دوم: بررسی قسمت دوم آیه ۹۷ آل عمران
۳۲	مبحث اول: بررسی بحث ادبی
۳۲	مبحث دوم: بررسی تفسیری

۳۵.....	فصل سوم: شرایط و جوب حج
۳۵.....	گفتار اول: شرایط اساسی و جوب حج
۳۷.....	گفتار دوم: استطاعت بدنی یا مالی
۴۰.....	گفتار سوم: مالک شدن زاد و راحله
۴۲.....	گفتار چهارم: شروط دیگر غیر از زاد و احله
۴۵.....	گفتار پنجم: وجود محرم با زن مسلمان
۴۷.....	گفتار ششم: فوریت حج واجب
۴۹.....	گفتار هفتم: وحدت و جوب حج واجب
۵۱.....	فصل چهارم: بررسی آیات ۲۷ تا ۲۹ حج
۵۱.....	گفتار اول: بررسی واژه‌ها و تفسیر آیات
۵۱.....	مبحث اول: نگرشی بر واژه‌ها
۵۲.....	مبحث دوم: تفسیر آیات
۶۰.....	گفتار دوم: بررسی فقهی آیات ۲۷ تا ۲۹ حج
۶۰.....	مبحث اول: حکم فقهی آیه ۲۷
۶۴.....	مبحث دوم: حکم فقهی آیه ۲۸
۶۴.....	الف: وجوب ذکر خدا در هنگام قربانی
۶۶.....	ب: زمان قربانی
۶۷.....	ج: مصرف گوشت قربانی
۶۷.....	مبحث سوم: حکم فقهی آیه ۲۹
۶۷.....	الف) حلق و رمی
۶۸.....	ب) ایفاء نذر و طواف خانه خدا
۷۱.....	بخش سوم: مناسک حج و انواع آن
۷۲.....	فصل اول: بررسی آیه ۱۹۶ سوره بقره

۷۲	بررسی اول: ترجمه و تفسیر آیه ۱۹۶ سوره بقره.....
۷۲	گفتار اول: ترجمه نگرشی بر واژه ها.....
۷۲	الف) ترجمه:.....
۷۳	ب) نگرشی بر واژه ها.....
۷۵	گفتار دوم: بررسی تفسیر آیه ۱۹۶ سوره بقره.....
۷۵	مبحث اول: افعال و واجبات حج و عمره.....
۷۷	مبحث دوم: مفهوم احصار.....
۷۸	مبحث سوم: رابطه قربانی با حلق و احصار.....
۸۰	مبحث چهارم: فدیة مریض.....
۸۰	مبحث پنجم: قربانی عمره حج تمتع.....
۸۲	مبحث ششم: اعسار در قربانی.....
۸۳	مبحث هفتم: رابطه آیه شریفه و متعه.....
۸۶	گفتار سوم: بررسی فقهی صدر آیه ۱۹۶ سوره بقره.....
۸۶	مبحث اول: شباهت عمره و حج واجب.....
۹۲	مبحث دوم: فروع حج و عمره.....
۹۴	مبحث سوم: اقسام حج.....
۹۵	مبحث چهارم: تفاوت اقسام.....
۹۶	گفتار چهارم: بررسی فقهی قسمت دوم آیه ۱۹۶ بقره.....
۹۶	مبحث اول: فرق محصور و مصدود.....
۹۸	مبحث دوم: فروع مسئله احصار.....
۹۹	گفتار پنجم: بررسی فقهی قسمت سوم آیه ۱۹۶ بقره.....
۹۹	مبحث اول: آسانی در قربانی.....
۱۰۰	مبحث دوم: حلق و تقصیر.....

- ۱۰۱..... مبحث سوم: مجوزات حلق و تقصیر
- ۱۰۳..... گفتار ششم: بررسی فقهی قسمت چهارم آیه ۱۹۶ بقره
- ۱۰۳..... مبحث اول: تحلیل حج تمتع:
- ۱۰۴..... مبحث دوم: خلیفه دوم و تحریم متعه حج
- ۱۰۵..... مبحث سوم: فروعات قسمت چهارم آیه ۱۹۶ بقره
- ۱۰۵..... (۱) میقات حج
- ۱۰۵..... (۲) مفهوم هدی
- ۱۰۶..... (۳) وجوب قربانی
- ۱۰۷..... (۴) شرایط قربانی
- ۱۰۷..... (۵) هدی واحد از متمتع واحد
- ۱۰۸..... (۶) ذبح هدیه عبادت است
- ۱۰۹..... گفتار هفتم: بررسی فقهی قسمت پنجم آیه ۱۹۶ بقره
- ۱۰۹..... مبحث اول: حکم عدم وجود قربانی همراه داشتن یا نداشتن پول قربانی
- ۱۱۲..... مبحث دوم: فروعات مسئله ذبح قربانی و بدل آن
- ۱۱۳..... مبحث سوم: عدم وجوب حج تمتع برای اهل مکه
- ۱۱۵..... فصل دوم: بررسی آیه ۱۹۷ بقره
- ۱۱۶..... گفتار اول: زمان حج
- ۱۱۷..... گفتار دوم: واجبات احرام
- ۱۱۹..... گفتار سوم: محرمات احرام
- ۱۲۲..... فصل سوم: بررسی آیه ۱۹۸ بقره
- ۱۲۲..... گفتار اول: اجرت گرفتن حج استیجاری
- ۱۲۴..... گفتار دوم: وقوف به عرفات
- ۱۲۶..... گفتار سوم: وقوف به مشعر الحرام

- ۱۲۹..... فصل چهارم: بررسی آیه ۱۹۹ بقره
- ۱۲۹..... گفتار اول: «وجوب نزول در منی»
- ۱۳۲..... گفتار دوم: حکم استغفار در منی
- ۱۳۳..... فصل پنجم: بررسی آیه ۲۰۱ و ۲۰۰ بقره
- ۱۳۶..... فصل ششم: بررسی آیه ۲۰۳ بقره
- ۱۳۶..... گفتار اول: تکبیرات در ایام تشریق
- ۱۳۸..... گفتار دوم: حکم ماندن در منی
- ۱۳۹..... فصل هفتم: بررسی آیه ۱۲۵ بقره
- ۱۳۹..... گفتار اول: بررسی واژگان و تفسیر اجمالی آیه
- ۱۴۰..... گفتار دوم: بررسی فقهی آیه شریفه
- ۱۴۲..... فصل هشتم: بررسی آیه شریفه ۱۵۸ بقره
- ۱۴۲..... گفتار اول: بررسی واژگان و تفسیر اجمالی آیه
- ۱۴۴..... گفتار دوم: بررسی فقهی آیه شریفه
- ۱۴۷..... فصل نهم: بررسی آیات ۳۶، ۳۷ حج
- ۱۴۸..... گفتار اول: شرح واژه‌ها و تفسیر آیات
- ۱۴۹..... گفتار دوم: احکام مستخرج از آیات
- ۱۵۱..... فصل دهم: بررسی آیه ۲۷ سوره فتح
- ۱۵۱..... گفتار اول: بررسی تفسیری
- ۱۵۳..... گفتار دوم: بررسی فقهی آیه شریفه
- ۱۵۵..... بخش چهارم: نکته‌هایی از احکام حج و توابع حج
- ۱۵۶..... فصل اول: بررسی آیه ۹۴ مائده
- ۱۵۶..... گفتار اول: تفسیر آیه شریفه

۱۵۷.....	گفتار دوم: آزمایش خدا
۱۵۹.....	فصل دوم: بررسی آیه ۹۵ مائده
۱۵۹.....	گفتار اول: تشریح آیه
۱۶۲.....	گفتار دوم: احکام
۱۶۴.....	فصل سوم: بررسی آیه ۹۶ مائده
۱۶۴.....	گفتار اول: تشریح لغات و تفسیر آیه
۱۶۴.....	مبحث اول: لغت
۱۶۴.....	مبحث دوم: تفسیر
۱۶۵.....	گفتار دوم: حکم فقهی
۱۶۶.....	فصل چهارم: بررسی آیه ۹۷ مائده
۱۶۶.....	گفتار اول: ترجمه و تفسیر اجمالی آیه
۱۶۸.....	گفتار دوم: بیان حکم فقهی و فلسفه وجوب حج
۱۷۰.....	فصل پنجم: بررسی آیه ۲ مائده
۱۷۱.....	گفتار اول: بررسی واژه ها و تفسیر اجمالی
۱۷۴.....	گفتار دوم: بررسی حکم فقهی
۱۷۶.....	فصل ششم: بررسی آیه ۳۰ و ۳۲ حج
۱۷۶.....	گفتار اول: بررسی تفسیری
۱۷۸.....	گفتار دوم: حکم فقهی
۱۸۰.....	فصل هفتم: بررسی آیه ۲۵ سوره حج
۱۸۰.....	گفتار اول: تفسیر اجمالی
۱۸۱.....	گفتار دوم: حکم فقهی
۱۸۳.....	فصل هشتم: بررسی آیه ۱۲۶ سوره بقره
۱۸۳.....	گفتار اول: بررسی تفسیری

۱۸۵.....	گفتار دوم: حکم فقهی
۱۸۶.....	فصل نهم: بررسی آیه ۱۲۷ سوره بقره
۱۸۹.....	فصل دهم: بررسی آیه ۱۲۸ سوره بقره
۱۹۲.....	نتیجه گیری
۲۰۰.....	فهرست منابع

پیشگفتار

سپاس فراوان خداوند عزوجل را که به بنده توفیق داد تا مقتبس انوار تنزیلش شوم و منسلک در زمره تحقیق کنندگان از فقه قرآن باشم.

شکر خدا که او توفیق داد تا بنده از موضوعات متعدد فقه اسلامی بخصوص در پیرامون حج تحقیق بنویسم. مناسک و اعمال حج بصورت کلی در ضمن حدوداً (۳۰) سی آیه از آیات قرآن مجید بیان شده است و ما این آیات را در این رساله موجز و مختصر آورده‌ایم تا مورد بررسی قرار گرفته باشند.

حج یکی از فروع دین اسلام و یکی از شعائر خدا است که تعظیمش موجب پاک‌ی قلب مومن می‌گردد «و من يُعْظِمَ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ».

گرچه در تفسیر شعائر خواهد آمد که منظور تمام مناسک و اعمال حج بلکه بالاتر تمام واجبات و محرمات خداوند.

ولی بنا بر معنای لغویش که جمع شعیره است عبارت است از نشان‌ها و علامت‌های خدای عزوجل.

پس معلوم می‌شود که حج مجموعه عبادت‌های خدا است. عملی است که تمام عبادت‌ها در آنجا بحد کمالشان می‌رسند، نسکی است که با پوشیدن لباس احرام رنگ و بوی آدم عوض می‌شود، در جای قرار گرفته که اسمش بیت الله است. از تمام نقاط عالم مردم با صورت و زبان‌های مختلف آنجا جمع می‌شوند و همگی با یک کلمه توحید (لیک اللهم لیک، لیک لا شریک لک لیک) هم صدا می‌شوند و وجود پروردگار را با چشم بصیرت حس می‌کنند، نشانه‌های متعدد خدا را احساس می‌کنند.

خلاصه اینکه ما نمی‌توانیم حج را درست (کما هو حقّه) تعریف کنیم خود کعبه و تمام

مناسک و اعمال حج در حقیقت اسرار خداوند کریم هستند که آنها را بجز افراد حاصل خدا نمی‌فهمند.

ما هم که هیچ سابقه تحقیق نداریم و اعمال و مناسک حج را از قرآن مجید مورد بررسی قرار می‌دهیم هدفمان توضیحات آن مناسک است و آن هم بقدر فهم خودمان که خداوند به ما داده است.

(لذا سوال اصلی تحقیق ما این است که ببینیم قرآن مجید از جنبه فقهی حج را چگونه معرفی می‌کند؟)

قرآن مجید منبعی است مورد قبول تمام مسلمین و به اتفاق فریقین کتاب و سنت از جمله منابعی بوده که در زمان رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، مورد استناد بوده و هست که مصادر اولیه تشریح یا ادله اصلی احکام نامیده می‌شود و علمی که متضمن استنباط احکام از ادله مزبور باشد به علم فقه معروف است.

قرآن مجید حدود شش هزار و دویست و سی و شش آیه دارد، از این مجموع حدوداً پانصد آیات مربوط به احکام فرعیه عملیه و به اصطلاح احکام فقهیه‌اند چنانچه مشهور همین تعداد را گفته‌اند.

این آیات طی دوران رسالت بر حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم وحی می‌شد و آن حضرت بر مردم قرائت می‌فرمود و نویسندگان وحی به ثبت آن می‌پرداختند و آن حضرت به تفسیر و توضیح و تشریح احکام می‌پرداختند و بعد از خودشان این کار عظیم را بر عهده ائمه طاهرین علیهم السلام گذاشته شد.

بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم مسلمانان، منبع اصلی احکام را کتاب و سنت قرار دادند و بعدها منابع دیگری اضافه شد.

از نیمه^(۱) اول قرن دوم هجری یعنی سرآغاز تاریخ نگارش آیات احکام تاکنون اثرات

ارزشمندی به وسیله مفسران و فقهای شیعه و سنی عرضه شده است.

در کشف^(۱) الظنون نخستین کتاب مدون احکام القرآن تألیف امام شافعی متوفای ۲۰۴

هجری ذکر شده است.

ولی مرحوم^(۲) سید صدر و علامه حاج شیخ آقا بزرگ تهرانی به استناد ابن ندیم اولین

مؤلف احکام القرآن را محمد بن سائب کلبی می‌شمارند و اضافه می‌کنند که کلبی به سال

۱۴۶ در گذشت و امام شافعی متولد ۱۵۵ و متوفای ۲۰۴ هجری است که ۵۸ سال بعد از

اوست. کلبی^(۳) از اهل کوفه و از اصحاب حضرت باقر علیه السلام و از اصحاب حضرت

صادق علیه السلام بوده و او هم پدر هشام^(۴) کلبی نسابه معروف می‌باشد که از خواص

اصحاب حضرت صادق علیه السلام بوده.

باری حاجی خلیفه (صاحب کشف الظنون) غیر از احکام القرآن امام شافعی از ۱۲ کتاب

دیگر نام می‌برد که از آن جمله است احکام القرآن حصاص (م ۳۷۰) احکام القرآن عماد

الدین محمد طبری معروف به کیا الهراس (م ۵۰۴) احکام القرآن ابن عربی (م ۵۴۳) اینها از

جمله کتاب‌های هستند به گفته استاد کاظم مدیر شانه‌چی از چاپ خارج شده است.

علامه تهرانی (در کتاب الذریعه) از سی کتاب شیعی در آیات الاحکام نام می‌برد که هیچ

یک در کشف الظنون ذکر نشده است بعلاوه پنج کتاب دیگر در این موضوع که توسط

معاصرین نوشته شده است.

از این سی و پنج کتاب (که علمای شیعه نوشته‌اند) دوازده کتاب ذیل چاپ شده است.

۱ - فقه القرآن قطب الدین راوندی (م ۵۷۳ هـ)

۲ - کنز العرفان فاضل مقداد (م ۷۲۴)

۱ - شافعی، کشف الظنون، ج ۱، ص ۸۰.

۲ - سید صدر، تأسیس الشیعه، ص ۳۲ / آقا بزرگ تهرانی، الذریعه، ج ۱، ص ۴۰.

۳ - رجال طوسی، ص ۱۳۶، ۲۸۹.

۴ - رجال نجاشی، ص ۴۳۴.

- ۳ - تفسیر شاهی میرابوالفتح جرجانی (م ۹۷۶)
- ۴ - زبدة البیان محقق اردبیلی (م ۹۹۳هـ)
- ۵ - آیات الاحکام استرآبادی (م ۱۰۲۴)
- ۶ - مسالک الافهام فاضل جواد کاظمی (م ۱۱ هـ)
- ۷ - آیات الاحکام (قلاند الدور) از سید احمد جزائری (م ۱۱۵۱)
- ۸ - تفسیر آیات احکام سید حسین نجفی یزدی
- ۹ - اقصی البیان شیخ محمد سلطانی قمی
- ۱۰ - احکام القرآن خزائلی
- ۱۱ - احکام القرآن سید ابوالفضل برقی
- ۱۲ - آیات الاحکام مدیر شانه چی

و چند کتب دیگر جدیداً چاپ رسیده است. از جمله تفسیر جامع آیات احکام از زین الدین قربانی لاهیجی است به طور مفصل در زبان فارسی نوشته شده است. در این تحقیق بالعموم از همه کتاب‌های مزبور و بالخصوص از کتاب‌های محقق اردبیلی، فاضل مقداد سیوری، شیخ جواد معروف به فاضل جواد و علامه سید حسین جرجانی بیشتر استفاده کرده‌ایم. البته بنده نه سابقه تحقیق داشتم نه مقاله‌ای نوشته بودم. برایم خیلی سخت بود که یک عنوان فقهی آن هم حج را مورد بررسی قرآنی قرار دهم ضمناً اعتراف می‌کنم بر این که اگر لطف خاص پروردگار عالم و توسل مسلسل از بی بی دو عالم و حضرت معصومه سلام الله علیها و امور دیگر نبود توانایی این کار را نداشتم. امید است که مورد استفاده محققین دیگر باشد. و برای خودم نیز مقدمه و نقطه شروع تحقیقات دیگر باشد.

بخش اول:
آشنایی با فضائل، و تعریف
حج (آشنایی با کلیات)

فصل اول

فضیلت حج

در باب فضیلت حج بر سائر فروع دینی من اکتفا می‌کنم بر آنچه که صاحب جواهر در فضیلت حج آورده‌اند.

حج یکی از شعائر اعظم اسلام است و افضل چیزی است که بندگان بوسیله آن متقرب ملک علام می‌شوند بخاطر چیزی که در حج است از اذلال نفس و سختی بدن و دور شدن از وطن رها کردن اهل و عیال و عادت‌هایی که انسان با آن خو گرفته و نیز حج ترک لذتها، شهوت‌ها، منافرات و مکروهات است.

حج انفاق مال و تحمل کردن مشقت‌ها و راه سفر و مشکلات است حج سبب هم‌نشینی فقرا و ضعفاء امت می‌شود. پس حج عبادتی است که هم زمان ریاضت نفس و طاعت مالی و عبادت بدنی را در خود دارد و هم با اعتبار عبادت قولی و فعلی و هم با اعتبار وجودی و عدمی. این بعضی از خواص حج بود که صاحب جواهر آن را بیان کرده است.^(۱)

در قرآن مجید علاوه بر سی تا آیه‌ای که در این رساله مورد بررسی قرار می‌گیرد سه آیه دیگر نیز وجود دارد که بنا بر تفسیر روایی در تاویل حج آورده‌اند.

(۱) «وَقَالُوا كُونُوا هُوداً أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ»

سوره بقره آیه ۱۳۵.

ترجمه: (اهل کتاب به پیروان اسلام) گفتند یهودی یا مسیحی شوید تا راه یابید، بگو (ای پیامبر) بلکه ما آئین ابراهیم حقگرا را برگزیده‌ایم! و او از شرک گرایان نبود.

طبری می‌گوید که حنیف بودن ابراهیم به این معنی است که او اول امام در مناسک حج بوده پس کسی حج را بر طبق مناسک ابراهیم انجام دهد (فهو حنیف سلم علی دین ابراهیم)

(۲) «وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» سوره بقره آیه ۱۲۴

ترجمه: هنگامی که ابراهیم را پروردگارش با کلماتی امتحان فرمود و او همه را به جای

آورد، خدا به او گفت: من تو را به پیشوائی خلق برگزینم.

مراد از ابتلاء ابراهیم به کلمات چهار تا معنی از جمله مناسک حج تفسیر^(۱) شده و

منظور محدثین از (انی جاعلک للناس اماما فی مناسک الحج) است.

(۳) «فَقَرُّوْا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ» آیه ۵۰ سوره و الذاریات

حدیث ابوجارود از امام باقر علیه السلام به حجوا الی الله عزوجل تفسیر شده با آوردن این سه تا

آیه در مقدمه از نظر قرآن مجید اهمیت و فصیلت حج افزوده می‌شود.

(ان الحج المبرور لا یعدله شی و لاجزاء له الا الجنة)

و انه افضل من عتق سبعین رقبه^(۲)

هیچ چیز معادل حج مقبول نمی‌شود و جزاء آن بجز جنت چیز دیگری نمی‌شود و حج

افضل است از آزاد کردن هفتاد بنده در راه خدا.

امام علی علیه السلام در وصیت‌نامه به امام حسن و امام حسین علیهما السلام فرمود:

۱ - طبری، جامع البیان، ج ۱، داراعلام، ج اول، ص ۶۸۸.

۲- وسائل باب ۴۳ من ابواب وجوب حج، ج ۸، حدیث ۳ ص ۸۵ (احیاء تراث بیروت).